

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.14004835>

BO‘LAJAK BOSHLANG‘ICH SINIF O‘QITUVCHILARINING KOMMUNIKATIV KOMPETENSIYASINI RIVOJLANTIRISHDA PEDAGOGIK DIZAYNDAN FOYDALANISH METODIKASI

Yuldasheva Dilafruz Maxamadaliyevna

FarDU Maktabgacha ta‘lim kafedrası dotsenti, Filologiya fanlari doktori (DSc)

yuldilaf@mail.ru

Matkarimova Shaxnoza Maxamadjanovna

Farg‘ona shahar 16-Davlat maktabgacha ta‘lim tashkiloti uslubchi-tarbiyachi

saxnozamatkarimova647@gmail.com

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada bo‘lajak pedagoglarning nutqiy kompetensiyalarini rivojlantirishda pedagogik dizaynni imkoniyatlari atroflicha yoritilgan. Kompetensiyali pedagog o‘z bilim, ko‘nikma va malakalarini muayyan vaziyatda safarbar qilishi va qo‘llashi, o‘z maqsadiga erishish va faoliyatining har bir bosqichida kasbiga mos keladigan vazifalarni hal qila olishiga atroflicha yondashilgan. Kommunikativ kompetensiya orqali pedagoglar atrofdegı tarbiyalanuvchilar hamda ota-onalar bilan o‘zaro munosablarni yo‘lga qo‘yishlarida dizayn imkoniyatlaridan foydalanishni nazarda turgan.

Kalit so‘zlar: ta‘lim, kompetensiya, kommunikativ nutq, pedagogik dizayn, rivojlanish, talaba, ta‘lim oluvchi.

ABSTRACT

This article describes in detail the possibilities of pedagogical design in the development of speech competences of future teachers. A competent pedagogue is carefully approached to be able to mobilize and apply his knowledge, skills and abilities in a specific situation, to achieve his goal and to solve the tasks corresponding to his profession at each stage of his activity. By means of communicative competence, pedagogues mean the use of design opportunities in establishing mutual relations with the surrounding pupils and parents.

Key words: education, competence, communicative speech, pedagogical design, development, student, learner.

KIRISH

Mamlakatimizda ta'lim sohasi rivojlanayotgan soha bo'lib, u butun dunyo va ta'lim sohasi mutaxassisleri va tadqiqotchilarning diqqat markazida bo'lib kelmoqda. Yurtimizda ta'lim-tarbiya sifati, jumladan, boshlang'ich ta'lim samaradorligini oshirish, malakali mutaxassislar bilan ta'minlash, o'quv uslubiy ta'minotini mustahkamlashga qaratilgan islohotlar natijasida boshlang'ich sinflarda ona tili fanini integrativ yondashuv asosida o'qitish, ta'lim mazmunini ilmiy tashkil etish va fanlarni o'zlashtirishda kompetensiyadan foydalanish ta'lim samarasini yuksaltirmoqda.

Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarida kommunikativ kompetensiyani rivojlantirish - o'z bilim ko'nikma va malakalarini muayyan vaziyatda safarbar qilish va qo'llash, o'z maqsadiga erishish va faoliyatining har bir bosqichida kasbga mos keladigan vazifalarni bajarish imkoniyatiga ega bo'ladi. Kommunikativ kompetensiya yaxshi rivojlangan pedagoglarda axloqiy me'yorlar va qadriyatlarni rivojlantirish, boshqa insonlar bilan muloqot qilish imkoniyatlari kengroq bo'ladi,

Kommunikativ kompetensiya bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarida kognitiv va ijtimoiy rivojlanishi hamda dunyoni bilishi uchun zarur vositadir. Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarida kommunikativ kompetensiyani rivojlantirishda **Pedagogik dizayndan** foydalanish metodikasi o'qitish jarayonini tashkil etish, shu jumladan, o'quv materiallarini bayon etishni takomillashtirishda katta ahamiyatga ega. Bunda ta'lim jarayoniga pedagogik dizayn va uning modellarini joriy etish va ulardan foydalanish maqsadga erishishdagi eng samarali yo'llardan biri hisoblanadi.

Pedagogik dizayn (ID - instructional design) - bu o'quv maqsadlari va ehtiyojlarini tahlil qilish, o'quv faoliyati, materiallar va baholash strategiyalarini tizimli ishlab chiqish hamda talabalarning belgilangan ta'lim natijalariga erishishini ta'minlash jarayoni.

Mazmunga boy pedagogik dizayn asosidagi ta'lim muhitida ta'lim oluvchilar og'zaki va yozma muloqot ko'nikmalarini rivojlantiradilar, bu esa ularga o'zlariga ishonishga, boshqalar bilan munosabatlarni o'rnatishga, dunyo haqidagi bilimlarini shakllantirishga yordam beradi. Kommunikativ kompetensiyada pedagogik dizaynni

imkoniyatlarida axborot olish uchun turli xil aloqa vositalari va kanallardan mustaqil foydalanish qobiliyatini o'z ichiga oladi. Ta'lim oluvchi ta'lim olishi va rivojlanishida foydalanish uchun kerakli ma'lumotlarni qidirish, tahlil qilish, ularni tartibga solish, o'zgartirish, saqlash qobiliyatini mustahkamlaydi.

Pedagogik dizayn –bu o'quv maqsadlari va ehtiyojlarini tahlil qilish, o'quv faoliyati, materiallar va baholash strategiyalarini tizimli ishlab hamda ta'lim oluvchilarning belgilangan ta'lim natijalariga erishishini ta'minlovchi jarayondir. Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining kommunikativ kompetensiyani rivojlantirishda pedagogik dizayndan foydalanish metodikasida esa o'quv maqsadlari va ehtiyojlarini tahlil qilish, o'quv faoliyati, materiallar va baholash strategiyalarini tizimli ishlab chiqish hamda ta'lim oluvchilarni natijalarga erishishlarini ta'minlaydi. Pedagogik dizayn o'quv materialini yaratish uchun ishlatiladigan jarayonni anglatadi. Bu jarayonda ta'lim oluvchilarning ehtiyojlarini tushunish va o'quv maqsadlarini aniqlash, so'ngra bilim va ma'lumotlarni imkon qadar tez, aniq va samarali tarzda tuzatish kerak.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Oliy ta'lim tizimida bo'lajak mutaxassislarining kompetensiyasini rivojlantirish borasidagi muammolar bugungi kunning dolzarb muammosi hisoblanadi. Shuning uchun, Ta'lim to'g'risidagi qonunda mustaqil fikrlaydigan, yuqori malakali mutaxassis kadrlar tayyorlash tizimi aks ettirilgan.

Bugungi kunga qadar “kommunikativ kompetensiya” tushunchasiga bir qanqa chet el va mahalliy pedagoglar tomonidan turlicha ta'riflar berilgan. Pus pedagogi S.A.Gilmanova o'zining ilmiy faoliyatida nolingvistik fakulteti talabalarining chet tilidan kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirishning pedagogik shartlarini tahlil qilgan va ko'plab ta'riflarni keltirgan.

Pedagogika fanlari nomzodi E.I.Litnevskaya “kommunikativ kompetensiya” atamasiga “nutq faoliyatining barcha turlarini hamda og'zaki va yozma nutq madaniyati elementlarini, ma'lum bir yosh uchun hayotiy ahamiyatga ega bo'lgan muloqot sohalari va vaziyatlarida tildan foydalanishning asosiy ko'nikmalari va malakalarini egallash» deb ta'rif beradi.

Pedagogika fanlari nomzodi T.A.Pirkova kommunikativ kompetensiya bir qancha kompetensiyalar yig'indisidan iboratligini aytadi. U "Kommunikativ kompetensiyaning tarkibi xilma-xil bo'lib, murakkab yaxlitlikni tashkil etadi. Unda bir nechta kompetensiyalar, shu jumladan, lingvistik kompetensiya ajralib turadi" – deydi.

Ko'pgina adabiyotlarni tahlil qilganimizda shunga amin bo'ldikki, ko'pgina xorijiy tadqiqotchilarning fikriga ko'ra kommunikativ kompetensiyani shakllantirish vazifasi chet tillarini o'rganish jarayonida amalga oshiriladi deb qaraladi.

Bizning fikrimizcha esa, kommunikativ kompetensiya – bu o'quvchilarning o'zgaralar nutqini tushunishi, o'zining og'zaki va yozma, ichki va tashqi nutqiga ega bo'lishi, nutq vaziyatiga mos bo'lgan fikrlarni ayta olishi, turli xil nutqiy vaziyatlardan chiqib keta olish uchun zarur bo'lgan bilim va ko'nikmaga ega bo'lishi kerak.

NATIJARLAR

Mohiyatan kommunikativ kompetensiyani rivojlantirishda pedagogic dizaynning roli bilimlarni nafaqat samarali, ta'sirchan va talabalarni qiziqtiradigan tarzda egallashga yordam beradigan o'quv tajribalarni yaratishdan iborat. Balki, talabalarni mavzuni chuqurroq va mazmunli tushuntirish, rag'batlantirish orqali o'zlashtirish jarayonini yanada yaxshilash va kerakli bilimlar darajasiga ega bo'lishiga qaratilgan.

Pedagogik dizayni to'g'ri tashkil etilishi to'g'ri tashkillansa, ta'lim oluvchi shaxs barkamol bo'lib yetishishiga yordam beradi. Ta'limda pedagogik dizaynni samarali tashkillash ta'lim oluvchilarni kognitiv rivojlanishlarini oshirib, ularda ijodkorlik tanqidiy fikrlash va mulohaza yuritish kabi yuqori darajadagi fikrlash qobiliyatini rivojlantiradi.

Uchinchi ming yillikning oxirida dunyoqarashning o'zgarishi aloqa va axborot sohasidagi inqilob bilan yuzaga keldi. Ommaviy kompetensiyalashtirish, eng yangi axborot texnologiyalarini joriy etish va rivojlantirish, ta'lim, biznes va ijtimoiy hayot sohalari uchun sezilarli o'zgarishlarni olib keldi. Ishlab chiqarish sohasidagi o'zgarishlar esa, dasturiy ta'minotni tuzdi hamda bu yo'l bilan joriy etilgan axborotni yanada takomillashtirish, to'plash va uzatish jarayonini tezlashtirdi, shuning bn birgalikda axborotdan foydalanish imkoniyatlari osonlashdi.

MUHOKAMA

Boshlang'ich sinf o'qituvchilarining kommunikativ kompetensiyani rivojlantirishda pedagogik dizayndan foydalanish metodikasi ona tili va boshqa fanlardan nazariy bilimlar va amaliy ko'nikmalarni egallashlariga yordam beradi. Chunki o'qituvchilar muloqot qilish natijasida o'quvchilarga dunyoni yanada kengroq anglab borishlariga yordam berishadi. Bu esa ularning ta'limning keying bosqichlarida ham bilimlarni puxta egallashga yordam beradi. Shuning uchun ham boshlang'ich sinf o'qituvchisi kommunikativ kompetensiyaning mazmun-mohiyatini chuqur anglashi, o'quvchilarda muloqotchanlik ko'nikmalarni shakllantirishning usullarini bilishi lozim.

Pedagogik dizayn vositasida kommunikativ kompetensiyani rivojlantirish va ta'lim jarayonini yanada sifatli tashkil etishda muhim rol o'ynaydi. Kommunikativ kompetensiyani rivojlantirishda pedagogik dizayn zarur darajasi o'qitish bosqichi va maqsadi bilan belgilanadi. Boshlang'ich sinf o'qituvchilarda kommunikativ kompetensiyani shakllantirishda ta'limning har bir bosqichida alohida e'tibor beriladi.

XULOSA

Yuqoridagi aytilgan fikrlarga asoslanib bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining kommunikativ kompetensiyalarini pedagogik dizayn imkoniyatlari asosida rivojlantirish orqali ta'limda samarali natijalarga erishish mumkin. Pedagogik dizayn aniq strategiyali, maqsadli va natijalarni tahlil qilish imkoniyatiga ega bo'lgan ta'lim muhitiga aylantirish imkoniyatini beradi. Pedagogik dizayn bo'lajak pedagoglarni nutqiy kompetensiyalarini rivojlantirishda ta'limning noyob vositasi hisoblanadi, pedagoglar va ta'lim oluvchilar birgalikda ijod qilishi, ta'limda shaxsga yo'naltirilgan yondashuvni amalga oshirish usuli hisoblanadi. Pedagogik dizaynda ta'lim oluvchi hayotning turli sohalariga oid yangi g'oyalar va tushunchalarni o'zlashtirish ko'nikmasiga ega bo'lib boradi. Masala yoki muammoni yechimini topishga turlicha yondashish pedagogik dizayning asosiy maqsadidir.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. “Kasbiy pedagogika” O‘zbekiston Respublikast Oliy va o‘rta maxsus ta’lim vazirligi tomonidan darslik sifatida tavsiya etilgan Daminov Oybek Olimovich “Adabiyot uchquni” Toshkent 2018.
2. Ta’lim innovasiyalar tadqiqotlar “Pedagogik kompetensiya” va uni bo‘lajak o‘qituvchilarda shakllantirish” F.M.Yusupova 155-bet.
3. Adilova M.F. (2022). “Innovation yondashuv asosida bo‘lajak pedagoglarning kommunikativ kompetentligini shakllantirish”. Integration of science, education and practice. Scientific-methodical journal, 3(7), 99-106.
4. D.M.Yuldasheva, Sh.M.Matkarimova “Improving the process of using pedagogical design and vitagenic educational opportunities in the development of speech communicative competence of future educators”. INTERNATIONAL JOURNAL OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE (ISSN: 2692-5206)
5. Sh.M.Matkarimova “Maktabgacha ta’lim tashkilotlarida tarbiyalanuvchilarni bilish jarayonlarini rivojlantirish metodikasining ahamiyati”. JOURNAL OF IQRO – ЖУРНАЛ ИҚРО – IQRO JURNALI. SPECIAL ISSUE, AUGUST, 2024 YEAR
6. R.K.Bekmagambetova, D.M.Yuldasheva, Sh.M.Matkarimova “Bolalar poetik matnlarini pedagogik dizayn vositasida o‘rgatish” FarDU. ILMIY XABARLAR-1-2023.
7. International scientific and practical conference ”aktual issuef of primary education:problems,solutions and development prospects” aprel 26,2024. Maktabgacha ta’lim tashkiloti tarbiyalanuvchilarini bilish jarayonlarini rivojlantirishning o‘ziga xosligi. Maziyyayeva Muqaddasxon Esonovna 268-269 betlar.